

Gamle Stednavne i Thisted Amt og Øster Hanherred.

Ved S. C. Sortfeldt.

I. Almindelige Bemærkninger.

”De higer og søger i gamle Bøger,
i oplukte Høje med spejdende Øje
på Sværd og Skjolde, i muldne Volde,
på Runestene blandt smuldnede Bene.”

Øhlenschlägers herlige romantiske Kvad

”Guldhornene”, en Digting af en sjælden Skønhed og Kraft, fortæller os, hvorledes man også i Fortiden søgte efter Glimt fra gamle, længst forsvundne Dage. Det er dog først nutildags, at man for Alvor har fået øjnene opladt for Betydningen af at drage Minderne fra Fortiden frem. Det er skønne og rige øjeblikke, dem, vi lever i Mindets dunkle Verden, og jo længere tilbage i Tiden vi kan nå, jo mere lytter vi med Ærefrygt efter de hemmelighedsfulde Toner, der kun som et svagt Ekko når frem til vor Tid, men disse døende Toner rummer dog en betagende Skønhed og bringer Fantasiens fineste Strengte til at klinge med bløde, vemodsfulte Moltoner . . . .

Derfor freder vi om de gamle Gravhøje, Kæmpehøjene, hvor Forfædrene hviler deres trætte Ben; vi samler sammen i vore Museer alt det, som er levnet og bevaret fra de længst forsvundne Dage.

Men det meste af det gamle er dog gået tabt gennem Tiderne; kun lidet er bevaret. Vort Modersmål er også et gammelt Minde, der lever iblandt os; det har forandret Skikkelse i så høj Grad, at det Sprog, der taltes her i Landet på Valdemarstiden, er uforståeligt for Nutidens Dansker. Et andet ofte dunkelt Minde fra en svunden Tid er vore *Stednavne*, hvorved vi forstår Navnene på Landsdele, Sogne, Landsbyer og på de enkelte Gårde. Også Søer, Bakker, Skove og lign, kan have ældgamle Navne. Det er disse Navne, som her skal drages frem.

Nogle Stednavne er af nyere Oprindelse og skal såvidt muligt forbigås her. Vi skal kun beskæftige os med de Navne, som er mange Hundrede År gamle, men det kan undertiden være vanskeligt at afgøre, hvor gammelt et Stednavn i Virkeligheden er. Det vil dog i mange Tilfælde lykkes os at påvise, at de fleste af vore Stednavne har deres Oprindelse i en Tid, der ligger meget langt tilbage.

De fleste af vore Stednavne har ligesom Sproget i Tidernes Løb undergået store Forandringer; det er derfor af stor Betydning at få deres ældste Former draget frem. Særlig søger man at få Rede på Stednavnenes Stavemåde fra Tiden før År 1400, da Navnene ved den Tid endnu ikke i alle Tilfælde havde ændret Skikkelse så meget, at den oprindelige Betydning var bleven helt udvisket.

Kilderne til Stednavnenes ældste Former må søges mange forskellige Steder.

De allerældste Navneformer har vi på enkelte Runestene og i *Adam af Bremens Værk om Norden*,

der var skrevet før År 1072. I *de islandske Sagaer* forekommer også enkelte danske Stednavne, men det vigtigste tidligmiddelalderlige Skrift, hvori der forekommer Stednavne, er dog *Valdemar Sejrs Jordebog af 1231*, der indeholder en Fortegnelse over Kongens Indtægter og Ejendomme i hele Danmark. Endvidere forekommer der en Mængde Stednavne i *de middelalderlige Breve, Skøder* o. lign., og endelig skal her nævnes et Værk, der har særlig Betydning for Stednavneforskningen i Thisted Amt, nemlig *”Dueholms Diplomatarium”*, en Fortegnelse over en Samling Breve og Dokumenter, som tilhørte Dueholms Kloster på Mors, og omfattede Tiden fra 1371 til 1539. (Her betegnes dette Værk ved D. D.)

Stednavnenes *Udtale* i Landskabsmålene er også af stor Betydning, thi i Udtalen har de gamle Former holdt sig temmelig uforandret. Folkesproget er konservativt, medens Rigsmålet langsomt forandres.

Navnet Sjørring i Thy skrives nu af de fleste Sjørring, skønt det af Hensyn til Oprindelsen og Betydningen burde skrives Sjørind. Man hører dog endnu enkelte gamle Folk sige Sjørind. Den gamle Form har holdt sig i Udtalen, men vil snart uddø, hvis ikke Navnets Skrivemåde forandres.

De fleste Stednavne har ganske bestemte Endelser, og man mener derfor, at alle Stednavne med samme Endelse er opståede samtidigt eller indenfor et bestemt afgrænset Tidsområde.

De aller ældste Stednavne i Danmark skal være dem, der ender på *-inge*. Ingenavnene stammer sandsynligvis fra Bronzealderen eller fra den førromerske jernalder. Landsbyer med disse Navne var sandsynligvis hele Stammens Ejendom, og i Navnets Forled møder vi måske det ældgamle, nu forlængst glemte og forsvundne Stammenavn. Det vil derfor være uhyre vanskeligt, for ikke at sige ganske umuligt, nutildags at få Rede på, hvad Ingenavnenes oprindelige Former har været. I Nordjylland skete der omkring ved År 150 før vor Tidsregnings Begyndelse en Udvandring og Rejsen gik ned til Sydeuropa. Det var Kimbererne (Himmerboer og Vendelboer) og Tevtonerne (Thyboerne), der af forskellige Grunde forlod deres Hjemland og søgte bort til mere frugtbare og mildere Egne. Fra Verdenshistorien ved vi, at den romerske Hærfører Cajus Marius standsede disse barbariske Folkeslags Fremtrængen mod Italien.

Denne Udvandring har sikkert til Dels affolket store Strækninger. Derfor er der i Thy, Vendsyssel og Himmerland kun få Ingebyer tilbage, og Landet stod efter Udvandringen omtrent øde i ca. et halvt Årtusinde. I denne Tid bredte de mægtige Skove sig ud over de forladte Byers Område.

På Folkevandringstiden (ca. 400 År efter Chr.) skete der efter al Sandsynlighed her hjemme i Danmark noget, som bidrog yderligere til at udslætte mange af de Ingenavne, som var bleven tilbage efter den store Kimbrer- og Teutoner-Udvandring. Med dette forholdt det sig ifl. H. V. Clausen således:

Sjælland var efterhånden bleven overbefolket, og Stammehøvdingerne tiltvang sig nu Herredømmet over hvert sit Område, hvorved *Fællesdriften gik over til Enkeltmandseje*. Ved denne Omordning af Forholdene på Sjælland blev sikkert mange andre Høvdinge tilsidesatte og følte sig forurettede, og nu drog disse Høvdinge med deres Folk ud på Erobringstog. De første Udvandrere angreb Skåne, andre gik til Fyn og Jylland for at indrette sig der på samme Måde, som de havde set på Hjemøen Sjælland. Ved denne Erobring blev Danmark samlet til ét Rige, da man må antage, at de udvandrede vedblev efter deres Bosættelse i andre Landsdele at have Forbindelse med Hjemøen Sjælland. Det var ikke Folk, der vilde kultivere og opdyrke øde Egne; det var Erobrere, Vikinger, der drog ud for at opsøge sig ny Bosteder, og det var de gamle Ingebyer, der måtte holde for. De erobrede Byer fik så Navneforandring, Ingenavnet blev kasseret, og det ny Navn kom til at bestå af Høvdingens Navn med efterhængt lev, hvilket sidste nærmest betyder Ejendom, Efterladenskab, Arvelod, f. Eks; Hildæslef, dvs.:

Hilders Fjendom. Navnet blev altså, hvad vi i vore Dage vil kalde et Slags Skøde på Ejendommen.

Når der alligevel også i Nordjylland endnu er enkelte Ingenavne tilbage, efter at Levfolkene havde bosat sig og forandret Bynavnene, må dette sikkert skyldes den Omstændighed, at Indvandringen ikke der har været så stor som i andre Egne af Landet.

I Vestjylland træffer vi næsten ingen Levnavne. Levfolkene har i Vestjylland kun trængt et Stykke nordpå fra Syd og et Stykke sydpå fra Limfjordens vestlige Del, men Kæden er ikke sluttet. Bevægelsen er hørt op inden Leverobrerne nåede over hele Vestjylland.

Det er på Folkevandringstiden (ca. 400), at Levbyerne blev til, og det må være Stammehøvdingens Navn, der er bevaret i disse Navnes Forled.

På Øerne og i Skåne findes der mange Landsbyer, hvis Navne ender på *-løse* (else). De ligger tæt ved Levbyerne og står åbenbart i et særligt Forhold til disse Byer. H. V. Clausen mener, at Løsebyerne er opståede samtidigt med Levbyerne, og at Løsebyerne er blevne anlagte og beboede af de af Høvdingernes Mænd, som ikke kunde få Plads i Levbyen.

Navnene på Løsebyerne er vanskelige at tyde, men dersom disse Byer oprindeligt har været anlagte og beboede af Levhøvdingernes Soldater, er den Forklaring rimelig, hvor det hedder, at *Løseavnenes Forstavelser er Navne på Soldaternes Marke eller Kendingsnavn, Hærtegn* eller lign., medens *Endelsen kommer af Ordet lætus*, der betyder Soldat. Forøvrigt er Betydningen af denne Endelse meget omtvistet; der

er mange Forklaringer; således mener Oberst Madsen, at Endelsen er en Fordrejelse af det oldengelske Ord læs, der betyder Græsgang. Dr. Marius Kristensen skriver, at det er ikke umuligt af aflede Ordet af den samme Rod, hvortil Lod og oldnordisk hljota hører.

I Jylland findes ikke ret mange Stednavne med Endelsen *-løse*, og hos de få, der findes, er Endelsen udvisket og vanskelig at kende. Grunden til, at der ikke er ret mange Løsenavne i Jylland, kan være den, at Levhøvdingernes Hære har ikke været større, end at hver Høvding har fundet Plads til sig og alle sine Folk i Levbyen; kun et Par Steder har det været anderledes.

Medens de i Nordjylland indvandrede Levfolk de fleste Steder ikke synes at have været talrigere, end at de alle til at begynde med har kunnet få Plads i Levbyerne, er der i Løbet af de første Århundreder efter deres Indvandring og Erobring af Landet sket en mægtig Forøgelse af Folkemængden. Denne Forøgelse har så givet Anledning til, at store Områder af Ødelandet er bleven opdyrket, og ny Landsbyer eller Stormandsgårde anlagte. Alle disse ny Boplads har i Reglen et datidigt *Stormandsnavn til Forled og Endelsen -sted* (stath, stadir). På Øerne synes der ikke at være sket nogen videre Forandring i denne Periode. Der må ikke have været Betingelser for nogen særlig Udvidelse derovre på den Tid.

Navnene med Endelsen *-sted* stammer fra Tiden efter Folkevandringen, og der opstår sandsynligvis også Navne af denne Slags i de følgende Århundreder.

En meget omstridt Stednavneendelse er *-um*. Mange Navne i Danmark har denne Endelse. I Norge er den ældgammel og hed oprindelig heimr; i Danmark er den derimod sikkert af senere Oprindelse end *-lev -løse* og *-sted*. Professor Steenstrup mener, at denne Endelse kun er en gammel *Dativform*, og at Forledet siger noget om Stedets *Naturforhold* el. lign. Umbyernes Beliggenhed i forholdsvis sent opdyrkede Egne tyder også på, at Lev- Løse- og Stedbyerne er de ældste. At en Mængde Marknavne også har Umendelsen, kan måske være Bevis på, at Umnavnene ikke hører til de ældste. I Danmark må disse Navnes Tilblivelsestid sættes til Vikingetidens Begyndelse.

De yngste af de Stednavne, som med Sikkerhed går tilbage til Hedenskabets Tid, er de, der ender på *-by*. Der er ganske vist noget elastisk over denne Endelse; den føjes ofte en Tid lang til et ældre Landsbynavn for så atter at forsvinde. Disse Stednavnes Oprindelse går tilbage til Vikingetiden (800-1000), og Forledet peger næsten altid hen på en *Naturejendommelighed* ved Stedet eller lignende.

Omtrent samtidigt med Navnene på *-by* skal Navne med Endelsen *-toft* være.

Fra Tiden omtrent ved Kristendommens Indførelse i Danmark og til henimod Valdemarstiden foregik der en mægtig Udvikling på mange Områder her hjemme. I denne Tid fordobledes Antallet af Landsbyerne i Danmark, idet Skove ryddedes, Ødemarker opdyrkedes, og der opstod en Vrimmel af ny Landsbyer, hvis Navne ender på *-torp* (-strup, -drup, -trup o. fl.). Grundlæggerne af disse Landsbyer har

sikkert været simple Bønder, Slidere, der på Trods af den Tids primitive Redskaber ikke gik af Vejen for et så uhyre besværligt Arbejde som Skovrydning og Ødemarkens Opdyrkning var. Forledet i Landsbynavnene med Endelsen -torp er som oftest et Personnavn fra hin Tid, men det kan også være et gammelt Marknavn eller er opkaldt efter andre Forhold på Stedet.

H. Ussing skriver om de danske Torpers Grundlæggere¹): "Befolkningstilvæksten kunde ikke vedblivende få Afløb i fremmede Lande, og måske har selve Kendskabet til disse vestlige Landes overlegne Kultur bidraget til, at Folket i Stedet for at søge ud af Landet på Plyndringstog, tager sig for at opdyrke deres eget Land, og så får vi i Løbet af 2-300 År det mægtige Fremstød i Landets Opdyrkning, som betegnes ved Stednavnene på -rup (opr. -torp). Medens Navnene på -lev og -sted bærer et fornemt Præg af Stormandsvælde, synes Torpernes Opdyrkning at være den jævne Bondes Værk; det var vældige ubehøvlede Slidere, som tog fat og ryddede Skov og Krat og Sten til Side; med hvad Øjne Stormandsklassen så på disse Nybyggere, erfarer vi af den overlegne, hånende Klang, der ligger i Ordet "thorpari"; det betegner Beboerne af et Torp; men det har en sådan Bibetydning, at Ordet Tølper udvikler sig deraf. Men det er disse Torperes Slid, der forvandler Landets og Folkets Natur; de udvider Landets dyrkede Område til et Omfang, som i det store og hele er tilstrækkeligt for Befolkningen i de følgende 6-700 År, og under Arbejdet forvandles Folket fra et Krigerfolk til et fredeligt Bondefolk, for hvilket Landsbyen med dens Bøndergårde bliver den sociale Grundvold lige ned til vor egen Tid."

Det er nogle underlige Navne, vi træffer på den Tid; de ligner ikke Nutidens Navne. "Tyv", f. Eks., var et almindeligt Mandsnavn. "Bisse" er også et Mandsnavn, der brugtes i Danmark på Gorm den Gamles Tid.

Stednavne med Endelsen -rød og -bøl stammer fra samme Tid som Navnene på -strup, og Forledet er som oftest også et af de *Personnavne*, der brugtes i de første kristne Århundreder her i Landet. En Del af Rødnavnene er dog sikkert yngre end Torpnavnene.

Endelsen -rød kommer af ruth, der betyder at rydde, og Navne med denne Endelse forekommer hyppigt i Skovegne eller i Egne, hvor der har været Skov.

Bøl er det gamle Boel, der oprindelig betyder så stort et Jordstykke, at en fri Bonde kunde have sit Underhold til sig og Familie deraf.

Mange Stednavne minder om forsvundne Skove, men af dem findes der ikke mange i Thisted Amt; derimod er der en hel Del Stednavne med forskellige Endelser, som senere vil blive omtalt.

II. Bebyggelsen af Thisted Amt og Ø. Hanherred.

De mange Kæmpehøje, hvoraf en stor Del forlængst er lagt øde, vidner om, at Thy og Mors har været tæt befolket i Sten- og Bronzealderstiden. Hver enkelt Høj har i Regelen sit Navn, og disse Navnes Form peger ofte hen på en Tid, der ligger meget langt tilbage. Man kan lære en Del både om Landet og Befolkningen, deres Kultur og Tænkemåde ved at undersøge Kæmpehøjenes Navne. Først er der Grund til at omtale *Tinghøjene*, hvoraf der i Regelen findes mindst een i hvert Herred, dog ofte flere, da Tinget ikke til enhver Tid har været afholdt på samme Sted²) Ved *Tinghøjene* samledes Folket fra Omegnen og holdt Rettergang, og når en Dødsdom var fældet, og den Slags Domme var ikke sjældne i hin fjerne Tid, var Vejen ikke lang til *Galgehøjen* eller *Stellehøjen*, hvor Henrettelsen så fandt Sted.

Navnene på de middelalderlige Tingsteder er endnu bevaret mange Steder. Der er således *Tinghøje* i *Hillerslev*, ved *Hørsted*, i *Ydby*, i *Bjergby*, *Galtrup* og *Mollerup* på Mors.

I det 17. Århundrede efter Enevældens Indførelse blev i Reglen to Herreder lagt sammen, og af den Grund flyttedes Tingstederne. Hanherrederne fik så Tingsted ved *Brøndum*, Hundborg-Hillerslev ved *Møgelhøje*, sydvest for Skinnerup, Hassing-Refs på *Heden* mellem Grurup og Visby og Mors og Jegindø ved *Harrehøje* østfor Elsø.

Hvor *Hundborg Herreds Tingsted* i Middelalderen har ligget, er forlængst gået ud af Folkebevidstheden. Dette Tingsted nævnes i 1471 og 1473 i nogle gamle Papirer, og vi får da at vide, at det har ligget i Sjørring Sogn. Sydvest for Tinggård i Sjørring ligger en stor afrundet noget flad Bakke. Denne Bakke har man kaldt *Tingbakke*, og her lå uden Tvivl Herredets gamle Tingsted.

Rundt omkring i hele Landet lå *Bavnehøjene* eller *Bålhøjene*, hvorpå der brændtes Blus, når Fjenden var i Landet . . . (og Bavnen lyste, og Budstikken løb . . .).

En Mængde Høje minder om vore Forfædres hedenske *Gudstro* og er opkaldt efter Egnens mægtige Guder. Her i Thy er det *Tor*, som Højene især har Navn efter. Det er heller ikke ganske udelukket, at der er Navne, som minder om et Par andre ældgamle, germanske Gudeskikkelser, nemlig *Njord* (Nerthus) og *Ull*.

3 Høje på Mors er opkaldte efter *Tor*; der er *Torshøje* i Skallerup og Elsø og et *Torsbjerg* i Tæbring; i Thy er der *Torshøje* i Kobberød, Sperring, Torsted og Nors. I V. Han Herred har vi 2 *Torshøje*: ved Kollerup og Hjortals. *Frejshøj* i Sønderhå og *Oenshøj* i Vejerslev er måske opkaldt efter Frøj og Odin, og *Ullerhøj* i Hundborg kunde måske være noget i Retning af *Ull*, der i sin Tid var Nordboernes strålende Guddom.

Harrehøj i Elsø på Mors er et gammelt Ting- og Offersted, thi det oldnordiske Ord "harg" betyder Offerhøj. Hvem af de gamle Guder, der her har været ofret til, ved man ikke. Måske *Tor*?

¹ Årbog for Sorø Amt 1915 – 23.

² Se under Malle.

Mange af Højene bærer sikkert endnu Navn efter den Mand eller Høvding, hvis jordiske Rester har været stedt til Hvile her. Således hedder det om to Høje i Tømmerby Sogn på Hannæs: "Jeg hedder Vidrik Vis, min Fader boede på Højeris. Jeg gjorde Kirke for dig, bed du godt for mig. Min Fader ligger i Ålehøj, selv vil jeg ligge i Vegelhøj". Vi ser heraf, at disse Højenes Navne er ældre end den første kristne Tid, og at der i sådanne Høje kan være flere Begravelser fra forskellig Tid.

Hunhøj i Sennels er måske opkaldt efter "Hune", et olddansk Personnavn eller efter Dyret Hund, og *Kumlhøjene* i Sennels og Tved er også Gravhøje. Ordet "kuml" betyder nemlig Gravhøj, men Navnet på Manden, der er begravet i Højen, er bleven glemt. På samme Måde er det sikkert gået med mange Høje, der nu benævnes efter særlige, ofte iøjnefaldende Ejendommeligheder, medens det oprindelige Navn er gået tabt.

Højenes Navne kan også være af meget forskellig Alder; det ser man i mange Tilfælde tydeligt, f. Eks. *Møgelhøje* og *Storhøj*, hvilke to Navne har samme Betydning, men Tillægsordet "møgel" er olddansk, og "stor" er fra en senere Tid. I "Møgelvang" i Skjoldborg Sogn ligger en Høj, som hedder "Storhøj"; Bynavnet er gammelt; Højens Navn er derimod af nyere Oprindelse.

I Oldtiden var Thyland og Han-Herred delt i flere Øer. Sunde, der nu er udtørrede, gik dengang fra Limfjorden ud til Havet og skabte derved Betingelse for en let Forbindelse ad Søvejen mellem de enkelte Landsdele.

Nordthy deltes i flere Øer, adskilt ved brede Sunde. Hanstholmen og Østholmen var i Oldtiden omgivet af Sunde eller moradsige Strækninger, og i Mellem- og Sydthy gik smalle Fjorde eller Sunde dybt ind i Landskabet. En særlig lang og dyb Fjord gik fra Vesterhavet ind over Flade og Ørum Søer, derfra over Morup Mølle op til Ove Sø og så fra dennes nordlige Del over Nørhå Sø op til den nuværende Hundborg Mose. - Boddum var i gamle Dage en Ø, og Mors blev ved Dragstrup Fjord, der dengang nåede ind til Elsø, og en anden Fjord, der kom østfra, næsten skåret midt over.

Om Thy og Morslands ældste Bebyggelse vidner både Stenalderens, Bronzealderens og den førrommerske Jernalders Grave samt de Stednavne, der nu har Endelsen - ing og lev. Disse Bosteder blev tilbage, da Tevtonerne drog tid af Landet. Alle de nuværende Levbyer har sikkert også været Ingebyer før Levfolkenes Ankomst, så når vi afmærker alle Inge- og Levbyer, vil vi kunne danne os et nogenlunde pålideligt Billede af Ingefolkenes Bosteder i Tiden før Levfolkenes Angreb (ca. 400 eft. Chr.).

Indenfor det Område, som er medtaget ved nærværende Undersøgelse, findes der i alt 13

Stednavne på -ing, hvoraf sikkert nogle har undergået Forandring i Tidernes Løb, samt 19 Levnavne; det er 32 Steder i alt. Så mange Bosteder indenfor vort Område har der altså været tilbage efter den store Folkevandring, da Tevtonerne udvandrede ca. 150 f. Chr. Af disse 32 Bosteder ligger 12 på Mors og 8 i Han-Herredernes østlige Del; i Nordthy er der kun 4 Bosteder, og disse ligger tæt sammen; i Mellemthy var der 5 Byer og på Thyholm 3. Vi ser deraf, at kun *Han-Herredernes østlige Del* og *en Del af Mors* har været nogenlunde tæt bebygget; hele Thy lå dengang næsten øde; thi når *Thyholm* fradrages, er der kun 9 Bosteder i Thy, og af disse er de to (Tøfting og Støvring) Gårdnavne og næppe ret gamle.

På Folkevandringstiden (ca. 400 eft. Chr.) sejlede iflg. H. V. Clausen³) en Del af de før omtalte sjællandske Erobrere (Levfolkene) ind i Limfjorden ved Hals. Landet nordfor Fjorden og vestpå til Ryå dækkedes dengang af mægtige Skove, hvorfor de sjællandske Erobrere ikke gjorde Landgang her, men sejlede videre. En Del havde dog forinden forladt Limfjorden og var sejlet ind i Himmerland, nogle ad Lindenberg Å, andre ad Østerå og Binderupå og havde bosat sig i Omegnen af disse Åer, men de fleste blev dog ved at sejle vestpå, og først da Fjorden indsnævredes hen imod Aggersund, fandt de på Nordsiden en anelig Ingebygd, som passede for dem. Mindst 6 Høvdinge gjorde Landgang her og indtog 6 Byer, der så efter Erobringen fik Navn efter hver sin Høvding. Kun to Ingebyer (*Telling* og *Skjerping*) undgik de fremmedes Efterstræbelser og beholdt deres gamle Navne, medens 6 andre Byer (*Fjerritslev*, *Stjerslev*, *Horslev*, *Okslev*, *Haverslev* og *Torslev*) fik ny Navne.

Sejladsen gik så længere mod Vest, og på Mors fik ikke mindre end 8 Høvdinge Boplads. Nu havde de fleste fæstet Bo; der var kun 5 Høvdinge tilbage. Af dem gik de 3 over på Thyholm (*Barslev*, *Fløvlev* og *Uglev*), og kun 2 bosatte sig i Thy, nemlig i *Villerslev* og *Hillerslev*. Disse to thylandske Levbyer ligger langt fra hinanden og slutter sig vist hver især til det lige overfor liggende Mors. Hillerslev med Tingstedet Malle og Helligdommen Nors hører vist sammen med *Sejerslev* og *Ejerslev* på Mors. Denne nordlige Del af Øen synes at have været adskilt fra de øvrige morslandske Bygder ved et mellemliggende Skov- og uopdyrket Torpland.

Den store Levbygd, der fra Midten af Mors strækker sig mod Syd med Levbyerne *Erslev*, *Frøslev*, *Fjallerslev*, *Vejerslev*, *Ljørslev* og *Sillerslev*, har haft ikke mindre end 4 hellige Høje: Tødse, Elsø, Fredsø og Malhøj.

Det har været Høvdinge med et stort Følge, som har slået sig ned på Mors, thi de morslandske Levbyer har ikke kunnet rumme dem alle, hvorfor Soldaterne har anlagt **Løsebyer** i Nærheden og så bosat sig der.

Lidt vestfor Sillerslev ligger *Assels*, ved Vejerslev ligger *Vilse*, og tæt ved, hvor nu Nykøbing By ligger,

---

³ Se Årbog for nordisk Oldkyndighed og Historie 1916.

lå i gamle Dage en Landsby *Vettels*. Også den nordlige Bygd – Sejerslev-, Ejerslev- og Hillerslevbygdene - med Tingstedet Malle og Helligdomsbyen Nors - har sikkert også haft sit Løse, nemlig *Sennels*.

I den påfølgende såkaldte **Stedtid**, da Byerne med Endelsen -sted anlagdes, skete der en betydelig Udvikling - også i Thisted Amt. Det var dog særlig i Thy, at denne Udvikling fandt Sted, Ikke mindre end 17 Landsbyer stammer fra denne Tid og har Endelsen -sted. Ved Hillerslev ligger *Skovsted*, og længere mod Syd har vi *Thisted*, *Tilsted* og *Thorsted*. I Mellemthy ligger *Snedsted*, *Bersted*, *Elsted* og *Hørsted*, og i en Række fra Ove Sø ned til Skibsted Fjord ligger *Madsted*, *Bedsted*, *Ulsted* og *Skibsted*.

Ved Nordkysten af Jegindø ligger *Ibsted*.

På Mors var Udviklingen i Lev- og Løsetiden så mægtig, at der kun er bleven Plads til 3 Stedbyer på Øen, nemlig *Redsted*, *Kvolsted* og *Alsted*. Det er måske Overskudet af den tættere Befolkning på Mors, der har anlagt Stedbyerne i Thy. Han-Herreds Bygden har i denne Tid udvidet sig mod Øst og Nord med Stedbyerne *Lørsted*, *Stagsted*, *Jarmsted* og måske *Brovst*. I den nordvestlige Del af Himmerland er der også enkelte Stedbyer, der må regnes med til Han-Herreds Bygden.

Landsbyen *Vust*, der oprindeligt har ligget på en Ø, som siden er bleven landfast med Omgivelserne, er den første Pioner i et hidtil uopdyrket Område.

I denne Tid har Hanstholmen sandsynligvis også fået sin første Bebyggelse, nemlig *Hansted* og *Febbersted*.

Der er ikke mange **Umbyer** indenfor vort Område, forholdsvis flest (8) i Han-Herrederne, hvor Bebyggelsen efterhånden når længere mod Nordøst og vestpå til Klim. På Fjordens Sydside, som regnes til samme Bygd, er der 5 Umbyer. I hele Thy er der kun 7 Umbyer og på Mors i alt 3.

På den Tid, da de fleste af Landsbyerne med Endelsen **-by** opstod, havde Morsø samlet et nyt Befolkningsoverskud efter den store Bebyggelse i Lev- og Løsetiden, og der anlagdes nu ikke mindre end 11 Landsbyer på Øen, men de ligger alle i de hidtil uopdyrkede Egne mod Sydvest og Nordvest og i det Område, der skiller Nordbygden fra det gamle Kulturland i Midten.

I Sydthy er der 9 Byer, i Mellemthy 3 og i Nordthy mindst 5 Landsbyer, hvis Navne alle ender på -by.

I Han-Herreds Bygden er der kun få Byer fra denne Tid; her opstod de mange Umbyer, hvorfor der endnu ikke fandtes Betingelser for en ny stor Udvidelse.

Så kommer *Torptidens* mægtige Udvikling. I Thisted Amt og Ø. Han-Herred har vi ca. 125 Torper, hvoraf ca. 30 nu kun er Gårdnavne; de øvrige er Navne på Landsbyer, og blandt de sidste er der 25 Sognavne. Denne Udvidelse var så stor, at den Strakte til i hele 6 Hundrede År, idet der først skete en

større Udvidelse af det dyrkede Område i Løbet af det 19de Århundrede.

Desuden er der en Mængde Navne, hvis Alder ikke er så let at bestemme, men de fleste af dem er sikkert gamle, nogle endog ældgamle.

III. De enkelte Stednavne.

(Efter denne korte Redegørelse vil vi gå over til at beskrive og om muligt forklare de enkelte Stednavne. Vi begynder så først på Navne med Endelsen -inge, der anses for at være de ældste).

1. Stednavne med Ende/sen -ing(e)

(før 150 f. v. T.).

De ældste Stednavne i Landet stammer utvivlsomt fra Bronze- eller den førromerske Jernalder. Ved den cimbrisk-tevtoniske Udvandring ca. 150 før vor Tidsregning må man antage, at de fleste af disse Bosteder er bleven forladt, og Navnene glemte, inden Levfolkets Indvandring på Folkevandringstiden fandt Sted.

Hvad disse ældgamle Navne betyder, ved man ikke med Sikkerhed. Formentlig er det *Ættens* eller *Stammens Navn*, som Bopladsen har været kaldt med, og det er uden Tvivl et sådant Navn, vi møder i de gamle Ingenavne. For øvrigt må man antage, at flere af dem har forandret sig så meget gennem Tiderne, at det vil være yderst vanskeligt at udfinde deres oprindelige Skikkelse. Vi må heller ikke glemme, at alle Levbyerne oprindeligt har været Ingebyer, og at Ingenavnene på disse Byer gik tabt, da Levfolket tog dem i Besiddelse.

Der er 4 Sognavne, som ender på -ing, nemlig *Hassing* og *Harring* i Thy samt *Tæbring* og *Ørding* på Mors. Endvidere har vi Landsbynavnene *Telling* (Lerup S.), *Skjerping* (Kjettrup S.), *Vorring* (Nors), *Hinding* (Nors), *Sperring* (Sjørring) og *Tøving* (Galtrup S.). Desuden hedder en Gård i V. Vandet *Tøfting*, en Gård i Skjoldborg *Støvring* og et Bosted på Mors hedder *Tissing*, men at disse sidste er virkelige Ingenavne, er vist meget tvivlsomt. Navnet *Sperring* er måske også et usikkert Ingenavn. 1418 og 1424 staves Navnet *Sperende* og 1621 *Sperind*, hvad der tyder på, at Landsbyen har ligget ved Enden af en Indhegning med Træpæle (af spærri dvs.: Træpæle til Indhegning og ind dvs.: Ende). Sognavnet *Sjørring* er ikke noget Ingenavn. *Knytlinga Saga* Kap. 46 nævner "at Sævarenda", der betyder "ved Søens Ende". I *Valdemar Sejrs Jordebog* 1231 skrives Navnet *Syorændæ*, 1367 *Sjørind*, og betyder Søens Ende, hvad der også passer med Stedets Naturforhold. Den rette Stavemåde er derfor "Sjørind".

2. Stednavne med Endelsen -lev.

(Folkevandringstiden, ca. 400 efter Chr.)

Levnavnene stammer fra Folkevandringstiden og består af Navnet på den Stammehøvding, der har erobret Landsbyen, og Endelsen -lev, som nærmest betyder Ejendom, det overleverede el. lign. Byens

tidligere Navn (Ingenavnet) glemtes, og det ny Navn kan betegnes som den ny Ejers Skøde på Landsbyen. Efter Dr. O. Nielsens "Olddanske Personnavne" skal her nævnes de Høvdingenavne, hvorefter Levbyerne kan være opkaldte. Levnavnene træffes næsten overalt på gammelt dansk Område helt ned til Ejderen og ovre i Skåne. Nordpå i det egentlige Sverige og Norge træffes ingen Levnavne; først langt nede i Tyskland findes der en lille Gruppe Navne, der ender på -leben.

Som foran nævnt ligger de fleste af Thisted Amts Levnavne i Hanherreds østlige Del, på Mors og Thyholm. I selve Thy er der kun to Levnavne. Høvdingenavnene, hvorefter Levbyerne har fået Navn, ligner ikke Nutidens Navne: *Hillerslev* (1231 Hyldeleslef) af det islandske Personnavn Hildir, *Villerslev* (D. D. Willersløff) af oldnordisk Personnavn Willer, *Barslev* (1408 Badersløff) af Bødvær (således hed en af Rolf Krakes Mænd), *Uglev* af Ulli (Ullr), *Fjerritslev* af Færath eller Fiarir, *Flovlev* (1408 Flowesløfwe) af Flaki, *Øslev* (Øtnæslef) af Øthær, *Sejerslev* af Sighær, *Ejerslev* (1422 Etherslef) af Etær, *Fjallerslev* (1424 Fiældersløff) af Fialar, dette Navn nævnes i det 12. Århundrede af Saxo, *Frøslev* af Frø (Frejr), *Vejerslev* (Vitherslef) af Withær, *Ljørslev* (Løderslef, 1555 Lørsløff) af Løthær, *Sillerslev* (1520 Seritzløf) af Sigirad, *Erslev* (1555 Ersløff) måske af Er, der endnu er brugeligt som Personsnavn i Sverige, *Torslev* og *Haverslev* (Haversløf) af Hawar, 11. Årh. Hafvar, *Horslev* af Horn.

3. Stednavne med Endelsen -løse (else).

Hvis Løsenavnene består af Ord, der har Navnet på Soldaternes Mærke eller Hærtegn som Forstavelse, og hvis Endelsen er en Fordrejelse af det germanske Ord "læt" eller "lætus", der betyder Soldat, er der en Mulighed for at finde en Udtydning af disse ældgamle Navne, der sandsynligvis stammer fra Folkevandringstiden, og man vil gennem en sådan Undersøgelse få Kendskab til mange Ord af det urgermanske Sprog. Mag. H. V. Clausen formoder, at Forstavelseerne i Løsenavnene betegner et Dyrenavn, Navne på Våben eller personligt Udstyr, f. Eks. Rosløse af hross dvs.: Hest, Arløse af ari dvs.: Ørn, Gamløse af gammr dvs.: Grib, Ugløse af ugla dvs.: Ugle, Skæggialøse af skeggia dvs.: Økse, Grimløse af grima dvs.: Hjælm og Særkløse af serkr dvs.: Brynje.

Hvad Løsenavnene indenfor vort Område betyder, ved man ikke, og Navnenes Form er i høj Grad forandret gennem Tiderne, således at de er vanskelige at bestemme.

Vettels er Navn på en forsvunden Landsby, der har ligget ved Nykøbing på Mors. Navnet Vettels minder om Vættløsa (gl. Form Væterløsa) i V. Gøtland, der er et Løsenavn.

Vils, 1408 Vilse, Vejerslev Sogn på Mors, er måske et Løse. I Ø. Gøtland ligger en By af samme Navn som Vils, men 1287 hedder det svenske Vils Vithløse og 1386 Vitløsa; man har derfor Grund til at

antage, at det danske Vilse også oprindelig har haft Endelsen -løse.

Assels (D. D. Asselse). På Sjælland ligger Assenløse, som 1298 skrives Asløse; Assels på Mors er derfor ikke det eneste Asløse i Danmark.

Hindsels på Thyholm skrives 1494 Huitzselse og har oprindelig været en Landsby, som senere er nedlagt og Marken samlet til en Gård, der har bevaret det gamle Landsbynavn.

Sennels skrives 1374 og 1382 Sielnes og 1406 Sælnæs, hvorfor man har ment, at Navnet betød det Næs, som Sælerne lå og soled sig på, men iflg. Schades Beskrivelse over Øen Mors S. 167 er Sælen en sjælden Gæst ved Kysterne af Mors og må derfor være sjælden i Limfjorden, så det skulde være mærkeligt, om man havde fundet Anledning til at opkalde Landsbyen efter dette Dyr. Formen Sælnæs er sandsynligvis fremkommen ved en Fejlskrivning; thi flytter man Bogstavet l hen på en anden Plads, kommer Navnet til at hedde Sænæls, hvad der stemmer med andre omtrent samtidige Former af dette Navn. 1446 staves Navnet Seels, 1555 og 1625 Sels, 1571 Selns. Kirken i Sennels var i den katolske Tid indviet til St. Niels, på Jydsk Sen niels, og efter denne Helgen - menes der - har Landsbyen fået Navn, men også denne Forklaring er temmelig usandsynlig, thi Landsbynavnet er sikkert ældre end Kirken, og Sennels ligger på et Sted, hvor der har været Liv og Røre i en Tid, der ligger meget langt tilbage. Sejerslev og Ejerslev på Mors samt Hillerslev i Thy med de hellige Steder Nors og Malle hørte jo sikkert til en og samme Oldtidsbygd, og derfor er det rimeligt, at Sennels er et Løsenavn. Sennels By ligger temmelig langt fra Næsset eller Pynten til, at Byen kan have fået Navn derefter, men er det alligevel dette Næs, som findes i Navnets allerældste Former, kan Forstavelsen godt betyde noget helt andet end Sæl, f. Eks. Sel (Selje), der er Navn på et Træ. At Sennels er et Løsenavn, får man straks Indtryk af, når man ser, at næsten alle jydsk Løsenavne ligesom Sennels nu ender på -ls, f. Eks. det typiske Mjels, der menes at være en Fordrejelse af det sjællandske Melløse.

Fortsættes i næste Årbog.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1921, side 270-286)